

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BİRİNCİ DÖNEMİNDE MAARİFÇİLER

Yaşar ÖZÜCETİN*

GİRİŞ

Türkler, tarih sürecinde devamlı bağımsız devletler kurmuşlar, her zaman hür olarak yaşamışlar, yıkılışlarında etkin olan unsur ise çeşitli vasıtalarla devlet otoritesinin zaafa uğratılması olmuştur. Bu süreçte Osmanlı İmparatorluğundan Türkiye Cumhuriyetine geçiş, Türk Milletinin bağımsız olarak yaşama isteğinin hayata geçirilmesi ve tekrarlanmasıdır.

Batı emperyalizmine ve sömürgeciliğine karşı, Türk Milleti nihâf zaferle biten mücadeleyi kendi Meclisi ile beraber vermiştir.¹

Gerçek anlamda olmasa da tarihimizde ilk parlamento, 1876 da Kanun-î Esasiye dayanmakta ise de 1800'lü yılların başlarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu içindeki değişik etnik grupların mutlak otorite karşısında hak ve hürriyetlerle ilgili konuştukları bilinmektedir.²

İmparatorluğun çöküş döneminin getirdiği her türlü sıkıntı ve imkansızlıklar içinde dışta da büyük savaşlar yaşadık. Birinci Dünya Savaşının acısı ve yaraları kapanmadan Türkler, Avrupa kıtasından sadece imparatorluk olarak değil, ırk ve millet olarak da atılmak isteniyordu.

* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Doktora Öğrencisi

1 Ezherli, İhsan; *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)*. TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay. No.54, s.1.

Geniş bilgi için bkz. Oral Sander, *Siyasî Tarih*, Ankara 1983, s.38-70; 145-152.

2 Berkes Niyazi; *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul 1978.s. 147-148. *Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923 I. cilt.* Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yay. s.III; Küçük Cevdet "Osmanlı İmparatorluğunda Millet sistemi ve Tanzimat", *Mustafa Reşit Paşa ve Dönemi semineri Bildirileri*, Ankara 13-14 Mart 1985, Ankara 1987 s. 147-148; Yavuz Ünsal; *Atatürk, İmparatorluktan Millî Devlete*, Ankara 1990. s.4,5,6. İnan Afet; *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, Ankara, 1973. s.25-26.

Cumhuriyet Tarihimize ve ebedî bağımsızlığımıza onurlu bir başlangıç olan ilk Meclis'in hangi ortamda, hangi zor şartlar içinde açıldığını bilmek ve "Kuvay-ı Millîye Ruhunu" hatırlatmak açısından önemlidir.

Atatürk, Millî Mücadeleyi, Millî Kurtuluş davasını millet temsilcilerinden meydana gelen Büyük Millet Meclisi ile yürüttü, Kurtuluş Savaşının, zaferlerin ve inkılâpların şerefini de ona mal etti.

Türklerde, devleti mukaddes bilme anlayışı, onların daima özgür olarak yaşamalarını sağlayacağı gibi, belirli sınırlar içinde sonsuza kadar yaşayacak "Millî Egemenliğe dayanan, tam bağımsız yeni Türk Devleti" hedefi gösterilmiştir.³

Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi, Milletimizin yüksek yöneticilik yetenekleriyle bağımsız yaşama iradesinin bütünleştiği yüce bir organdır. Bu Meclis demokrasimize ilk defa millî egemenlik gibi çok anlamlı bir kavramı kazandırarak tarihe geçmiştir. Türk siyasî tarihinde müstesna bir yeri olan Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinde çeşitli mesleklerden gelen, kalpleri millî mücadele aşkı ve vatan sevgisi ile dolu pek çok milletvekili yer almıştı. Türk Devletinin yeniden kuruluşunda kutsal görev ifa eden, çeşitli bölgeleri temsil ederek Türkiye Büyük Millet Meclisinde yer alan bu saygı değer insanlar⁴ arasında öğretmen ve öğretim görevlisi kökenlileri tanıtmak amacıyla bu çalışma il sırasına göre yapılmıştır.

3 Ezherli, İhsan; *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)* T.M.M.M. Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay. No.54, s.1-2; Eroğlu Hamza "Millî Egemenlik İlkesi ve Anayasalarımız" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c. sayı 1; (Kasım 1984), 137-163. Eroğlu Hamza, *Atatürk ve Cumhuriyet*. Ankara, 1989, s.28.

4 *Devletimizi Kuranlar, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi 65. yıl*, Ajans-Türk matbaacılık sanayii, s. VI; Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinde Kuvay-ı Millîye Ruhu ile millî istiklâl davasına atılmış, Türk Milletini bu dava devam ettiği müddetçe bu istiklâle inanan ve onu tahakkuk ettirmek için hesapsız fedakârlığı göze alan birçok milletvekili mevcuttu. Geniş bilgi için bkz. Ağa-oğlu Samet, *Kuvay-ı Millîye Ruhu, I. Büyük Millet Meclisi*, III. Baskı İstanbul, 1975; Feyzioğlu, Turhan, *Türk Milli Mücadelesinin ve Atatürkçülüğün Temel İlkelerinden biri olarak Millet Egemenliği*, Ankara, 1988, s.27, Baydar Mustafa; *Atatürk'le Konuşmalar*, İstanbul 1960. s.40-41.

1- Hacı Atıf Efendi (Müderris) Ankara

Doğumu 1858 - Ölümü 1926

Sicil No:

Ankara'da doğdu. Taşkarızade Arif Efendi'nin oğludur. İlk ve Orta öğrenimini Yeşilâhi Sıbyan Mektebi ve Ankara Rüştiye'sinde tamamladıktan sonra medresede öğrenim görerek müderrislik diploması aldı. Medresede müderrislik ve sonra da Şer'iyeye Mahkemesinde Hakimlik yaptı. 1893'te istinaf üyesi oldu. II. Meşrutiyetin ilânından sonra yapılan yerel seçimlerde İl Genel Meclis üyeliğine seçildi. 10 yıl sürekli bu görevde bulundu. İstanbul Mebusan Meclisinin son dönemi için 12 Aralık 1919'da yapılan seçimde Ankara Milletvekili oldu. Meclisin feshinden sonra Heyet-i Temsiliyenin talimatına uyarak Ankara'ya döndü ve 2 Haziran 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kuruluna Ankara Milletvekili olarak takdim edildi. Meclis'te Şer'iyeye ve Evkaf Komisyonunda çalıştı. Ankara Müftülüğüne atanması üzerine milletvekilliğinden istifası 28 Mart 1923'te Genel Kurulda kabul edildi. Dönem içinde kürsüde 5 konuşma yaptı. 1 soru önergesi ve 1 kanun önerisi verdi. Ankara Müftüsü iken 28 Eylül 1926'da öldü. Evli olup beş çocuk babası idi. Ailesi (Taşpınar) soyadını almıştır. Arapça bildiği resmî hal tercümesinde yazılıdır. Mecliste (Hacı Atıf Efendi) olarak anılırdı.⁵

5 Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923 III. cilt, I. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri, Millet Meclisi Vakfı Yay. No. 6. s. 78.

2- Hacı Mustafa Efendi (Beynam), (Müderris). Ankara

Doğumu 1866 - Ölümü 1931

Sicil No: 17

Ankara'nın Bâlâ ilçesi Beynam köyünde doğdu. Hacı Halil Efendinin oğludur. İlk ve Orta öğrenimini köyü ve Bâlâ ilçesinde tamamladıktan sonra Konya Medresesinde öğrenim ve eğitim görerek müderris diploması aldı. Kocabey Medresesinde müderrislik yaparken II. Meşrutiyetin ilânından sonra toplanan Osmanlı Mebusan Meclisinin I. dönemine 17 Mayıs 1918'de Ankara Milletvekili seçildi. II. Döneminde yeniden milletvekili olarak yasama görevini 5 Ağustos 1912'de Meclisin feshine kadar sürdürdü. Milletvekilliği sona erince Ankara'ya müderrislik görevine döndü. Millî Mücadeleye Kuvay-ı Milliye'cilerin yanında olarak Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinde çalıştı. T.M.M.M.'nin I. dönemi için yapılan seçimde Ankara Milletvekili seçilerek 23 Nisan 1920'de Meclisin açılışında hazır bulundu. Meclis'te İrşad ve Şer'îye ve Evkaf komisyonlarında çalıştı.⁶

Kırşehir Milletvekili Hoca Müfit Efendi Başkanlığındaki heyetle Abdülmecit Efendiyi ziyaret ve tebrike gitmiştir. Sakarya Savaşı sırasında "Heyet-i Nasiha" olarak Garp cephesini ziyarette bulunmuş, cep hede askere ve Ankara'da o zaman namazgâh denilen şimdiki Halkevi sahasında bir cuma günü halkı irşat ve galeyana getiren nutuk ve hutbe söylemiştir. Meclis kürsüsünden çeşitli konularda 2'si gizli oturumda 50 konuşma yaptı. 5 soru, 2 gensoru önergesi ve bir kanun önerisi verdi. Milletvekilliği sona erince 1 Kasım 1923'te Ankara Dar-ül-Hilafe Medresesine müderris olarak atandı. Medreselerin kaldırılması üzerine 14 Eylül 1925'te Ankara Vaizliğine getirildi. 16 Aralık 1926'da Diyanet İşleri

6 Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923 III. Cilt. I. Dönem Milletvekillerinin özgeçmişleri, Millet Meclisi Vakfı Yay. No. 6. s. 79.

Başkanlığına Müşavere Heyeti Azası oldu. Bu görevde iken 25 Ekim 1931'de öldü.⁷

Evlü olup üç çocuk babası idi. Birinci Dünya Savaşında bir oğlunu şehit olarak, diğerini hastalıktan kaybetmiştir.⁸ Ailesi (Beynam) soyadını almıştır. Mecliste (Beynamlı Hacı Mustafa Efendi) olarak anılırdı. Arapça ve Farsça bildiği resmi hal tercümesinde yazılıdır. "Buhari Şerif Tercümesi" adlı eseri mevcuttur.⁹

3- Halil İbrahim Bey (Özkaya), (Müderriş) Antalya,

Doğumu 1892 - Ölümü 1972

Sicil No:

Antalya'da doğdu. Belediye Hekimi Mehmet Bey'in oğludur. İlk ve Orta öğrenimini Antalya Rüştüyesi ve Konya İdâdisinde tamamladıktan sonra İstanbul'a gelerek 25 Kasım 1909'da Üsküdar Selimiye Vakıf Mektebinde öğretmen olarak çalışmaya başladı. Aynı zamanda Darülfünun Hukuk Şubesine devam ederek Temmuz 1914'te mezun oldu.

I. Dünya Savaşı seferberliğinde 9 Ağustos 1914'te yedek subay adayı olarak talimgâha alındı. 19 Ağustos 1915'te yedek asteğmen rütbesiyle Çanakkale ve Kafkas cephelerinde savaşa katıldı. Bu arada 1 Mayıs 1917'de yedek teğmenliğe yükseltildi. 8 Kasım 1918'de terhisinden sonra Antalya'ya gelerek avukatlık yapmaya başladı. Ayrıca öğretmen okulunda tarih-coğrafya öğretmenliği yaptı. 1 Aralık 1919'da Darülhilafe Medresesi Müdürlüğüne getirildi. Bu arada Antalya'da kurulan Müdafaa-yı Hukuk Cemiyetinde aktif üye olarak Millî mücadeleye katıldı.

7 T.B.M.M. Arşivi, TBMM Azasının Tercüme-i hal Kağıdı Örneği Sicil No. 17, **Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923**, III. Cilt. I. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri, Millet Meclisi Vakfı Yay. s. 79.

8 TBMM Arşivi, TBMM Azasının Tercüme-i Hal Kağıdı Örneği, Sicil No. 17.

9 **Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923** III. Cilt. I. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri, Millet Meclisi Vakfı Yay. No. 6. s.80.

T.B.M.M'nin birinci dönemi için yapılan seçimlerde Antalya millet vekili olarak 8 Mayıs 1920'de Mesliste hazır bulundu. İktisat, Dışişleri, Bütçe, Adalet, Anayasa ve Dilekçe komisyonlarında ve Memurin Muhakematı Tetkik Kurulunda çalıştı. Birinci toplantı yılında Dilekçe, İkinci yılında Adalet komisyonlarının katipliğini, İkinci ve üçüncü yılda İktisat Komisyonunun sözcülüğünü yaptı. 9 Mart-10 Mayıs 1923'te El-Cezire İstiklâl Mahkemesi savcılığı görevinde bulundu. Mecliste bulunduğu sürede biri gizli oturumda 35 konuşma yaptı. 2 kanun önerisi verdi.

Milletvekilliği birinci dönemde sona erince Antalya'ya dönerek avukatlık mesleğine devam etmekle beraber 20 Ocak 1924'ten itibaren yeni açılan ticaret okulunda Hukuk Bilgisi Öğretmenliği yaptı. Bu arada İl İdare Heyetine Seçildi. 9 Mayıs 1927'de Ticaret okulunun kapatılması üzerine Adliye Vekâletinden hakimliğe tayinini istemesiyle 1 Haziran 1927'de Çay İlçesi Sulh Hakimliğine atandı.

26 Aralık 1928'de Sandıklı ilçesi Hukuk Hakimliğine nakledildi. 9 Şubat 1930'da bu görevden istifa suretiyle ayrılarak Antalya'da avukatlığa döndü. 30 Aralık 1930'da Tokat, 17 Nisan 1934'te Amasya, 29 Ekim 1934 Muğla, 12 Nisan 1937'de Niğde Maarif Müdürü olarak görevlendirildi. 30 Aralık 1939'da atandığı Diyarbakır Maarif Müdürlüğünden 28 Şubat 1941'de emekliye ayrıldı.

Antalya'ya dönerek avukatlık yapmaya başladı. İl Genel Meclisine Elmalı üyesi olarak seçildi. 1947'de Antalya Noterliğini üstlendi. 10 yıl bu görevde kaldıktan sonra yaş haddinden emekliye ayrılmasıyla Ankara'ya gelerek yerleşti. Ölümüne kadar avukatlık yaptı. 26 Ocak 1972'de öldü. Cebeci Asri Mezarlığında toprağa verildi. Evli olup dört çocuk babasıydı. Oğullarından Mehmet Şükran Özkaya 1961-1980 döneminde Cumhuriyet Senatosu Tabîi üyesi olarak T.B.M.M'inde bulunmuştur.¹⁰

¹⁰ Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923 III. cilt. I. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri, Millet Meclisi Vakfı Yay. No.6 s. 107-108; Devletimizi kuranlar, Birinci Türkiye Millet Meclisi 65. yıl, Ajans - Türk matbaacılık sanayii. s. 41.

4- Esad Efendi (İleri), (Öğretmen) Aydın.

Doğumu 1882 - Ölümü 1957

Sicil No: 36

Yunanistan sınırları içindeki Gümülcine kentinde doğdu. Müderris Mehmet Hilmi Efendinin oğludur. İlk öğrenimini Gümülcine de tamamlayıp medresede öğrenim ve eğitim görerek müderrislik diploması aldı. Medresede müderrislik, idadî mektebinde öğretmenlik ve kentin büyük camiinde vaizlik yaptı. Balkan savaşında Gümülcinenin düşman eline geçmemesi için hizmetlerde bulunmuş, Bulgarların Gümülcineyi işgal etmesi üzerine İstanbul'a göç ederek Batı Trakya Derneğini kurdu. Bölgede bağımsız bir cumhuriyet kurulması için çalıştı ve başarılı oldu. Ancak Barış Antlaşmasıyla Gümülcine Yunan topraklarına katılınca öğretmenliğe tayinini isteyerek Aydın Sultanisine atandı. Birinci Dünya Savaşı yıllarında birçok öğrenci yetiştirdi. Aynı zamanda Aydın'da Müdafa-i Millîye ve Hilâl-ı Ahmer riyasetlerinde bulundu. Yunanlıların İzmir'i işgali üzerine topladığı gönüllüler, zeybekler ile Aydın - Köşk cephesinde düşmanla savaşa girdi. Cephede savaşan askerleri vaazlarıyla yüreklendirdiği, bu faaliyetinden dolayı "Milli Ordu Müftüsü" ünvanını aldı.

T.B.M.M'nin Birinci Dönemi için yapılan seçimlerde Aydın milletvekili olarak 10 Ekim 1920'de Meclise katıldı. Mecliste Şer'îye-Evkaf, İrşad ve Millî Eğitim Komisyonlarında çalıştı. 26 Ocak 1922'de ordu geri hizmetlerine gözetim ve yardım için yurdun çeşitli bölgelerine gönderilen milletvekilleri arasında Aydın bölgesinde görev yaparak savaşan ordunun çeşitli ihtiyaçlarının giderilmesinde faydalı oldu. Dönem içerisinde kürsüde biri gizli oturumda 11 konuşma yaptı. 4 soru önergesi verdi. Başkanlığa sunduğu 9 kanun teklifinde ihracat resminin kaldırılmasına dair olandan biri, 3 Ağustos 1921'de 143 sayılı kanun olarak kabul edildi.

İkinci Dönemde Menteşe (Muğla) den milletvekili seçildi. Şer'îye ve Evkaf, Tasarı, İrşad, Diyanet ve Evkaf Komisyonlarında çalıştı. İrşad

Komisyununun başkanlığında, Şer'iyeye ve Evkaf Komisyonunun sözcülüğünde bulundu. 5 kanun önerisi ve önemli sorunları içeren 2 önerge verdi. Kürsüde 77 konuşma yaptı. Bu dönemde milletvekilliği sona erince Torbalı ilçesine yerleşerek tarımla uğraştı. 2 Ekim 1948'de Türk Basın Birliğinin, elli yıl Türk basınına ve maarifine hizmet edenler için düzenlediği jübilede yer aldı. 15 Nisan 1957'de bir trafik kazasında hayatını kaybetti. Evli olup dört çocuk babası idi.

Millî Mücadelede cephede fedakârca hizmeti sebebiyle 21 Kasım 1923'te Meclis kararıyla Kırmızı-yeşil şeritli istiklâl madalyası ile ödüllendirilmiş, madalyası 23 Mart 1925'te Genel Kurulunda göğsüne takılmıştır.¹¹

5- Mustafa Akif Bey (Tütenk) (Evkaf Kâtibi ve Öğretmen) Diyarbakır.

Doğumu 1875 - Ölümü 1952

Sicil No: 122

Diyarbakır'da doğdu, Hafız Ahmet Cemil Efendi'nin oğludur. İlk ve orta öğrenimini özel okul ve rüştiye de tamamlamış olup Darül - muallimin (öğretmen okulu) den diploma aldı. 1909 yılına kadar Diyarbakır idaalizi ve "Hadimi Terakki" okulunda öğretmenlik ve idarecilik yaptı. 15 sene süresince öğretmenliği ve idareciliği sayesinde vatana binlerce aydın yetiştirmiştir. 1909 yılında Maarif idaresine girerek çeşitli kalemlerde kâtiplik görevinde bulundu. Bu arada vilayet gazetesini ve Meşrutiyetin ilânından (1908) sonra yayına başlayan "Dicle ve Peyman" gazetelerini Ziya Gökalp Bey'le birlikte yönetti. 1914'te Diyarbakır Vakıflar Mü-

¹¹ T.B.M.M. Arşivi, T.B.M.M Azasının Tercüme-i hal kağıdı örneği, sicil no: 36. ; **Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M I. Dönem 1919-1923 III. cilt. I. Dönem Milletvekillerinin özgeçmişleri Millet Meclisi Vakfı Yay. No: 6 s. 138-139.**

dürlüğü başkâtipliğine getirildi. Bu ara Van Efka Müdürlüğüne vekâlet etti.

T.B.M.M'nin Birinci Dönemi için 4 Nisan 1920'de yapılan seçimde Diyarbakır Milletvekili olarak 23 Nisan 1920'de Meclisin açılışında hazır bulundu. Mecliste Şeriye-Evkaf ve Dilekçe Komisyonlarında çalıştı. İkinci toplantı yılından itibaren Dilekçe Komisyonluğunun kâtipliğini yaptı. Milletvekilliği sona erince Diyarbakır'a döndü. Bir ara daha önceki görevinde çalıştıktan sonra Maraş Efka Müdürlüğüne atandı, 1 Mayıs 1932'de Urfa Efka Müdürlüğünden emekli oldu, özel okullarda öğretmenliğini sürdürdü. 18 Ekim 1952'de öldü.

Evli olup dört çocuk babası idi. Arapça ve Farsça, bildiği yabancı diller arasındadır.¹²

6- Hüseyin Hüsnü Efendi (Özdamar) (Müderri ve Isparta Müftüsü) Isparta

Doğumu 1875 - Ölümü 1961

Sicil No: 208

Isparta'da doğdu, Hacı Hasan Efendizade Dersiam İsmail Hakkı Efendi'nin oğludur. İlk ve Orta Öğrenimini Isparta'da tamamlayıp Konya Ziyâiye Medresesinde altı yıl öğrenim ve eğitim gördü. 1 Ocak 1895'de diploma aldı. İstanbul Mahmut Paşa Medresesine devam edip din ve dil bilgisini geliştirdi. 9 Ağustos 1902'de müderrişlik diploması alarak Isparta'ya tayin edildi, 16 Ocak 1910'da Antalya Merkez Müderrişliğine

¹² T.B.M.M Arşivi, T.B.M.M. Azasının Tercüme-i hal kağıdı Örneği sicil no: 122 özel ve genel hizmetlerine ait vesikalar Vakıflar genel Müdürlüğünün 353 numaralı sicil dosya da bulunmaktadır. a.g. Tercüme-i hal kağıdı sicil no: 122.; **Devletimizi kuranlar**, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi. 65. Yıl. Ajans-Türk Matbaacılık Sanayi'i. s. 79

tain olmasına rağmen mazereti sebebiyle gelemediği için Isparta'daki camilerde dersiâmlık görevi verildi. 9 Ocak 1911'de Şer'iyeh Mahkemesi zabıt kâtibi oldu. 22 Mart 1914'te İl Genel Meclisi üyeliğine seçildi. 5 Mart 1916'da da Isparta Müftülüğüne getirildi İzmir'in işgali üzerine 6-9 Ağustos 1919'da Nazilli cephesine katıldı. 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'un işgal ve Meclisin feshi üzerine Ankara da teşekkül eden Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Isparta vilayetinden milletvekili seçilerek geldi. 23 Nisan 1920'de Meclisin açılışında hazır bulundu.¹³ Mecliste şer'iyeh Efkaf ve İrşad Komisyonlarında çalıştı. Dönem içerisinde 3 gizli oturumda 13 konuşma yapıp, 1 soru, 1 gensoru önergesi verdi. Gensoru sonucu Şer'iyeh ve Evkaf Vekili Vehbi Efendi'nin (Konya) güvensizlik göstermesiyle istifa etti. Firardan ölüm cezasına hükümlü bir erin akıl hastalığı sebebiyle affına dair teklifi 18 Ekim 1922 tarih ve 274 sayılı kanun olarak kabul edildi.

İkinci, üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı dönemlerde de seçilerek yasama görevini 1943 yılına kadar devam ettirdi. 17 Haziran 1961'de öldü.¹⁴ Evli olup üç çocuk babası idi. İhtisası ticaret ve ziraat olup bildiği dil Arapça idi.

Sakarya savaşına katılıp fedakârca hizmetleri sebebiyle madalyası, 22 Şubat 1926 tarih ve 212 Sayılı Meclis kararıyla Kırmızı-yeşil şeritli İstiklâl madalyasıyla değiştirilmiştir.¹⁵

13 T.B.M.M. Arşivi, T.B.M.M. Azasının Tercüme-i hal kağıdı örneği sicil no: 208 **Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923** III. cilt, I. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri, Millet Meclisi Vakfı yay. No: 6 s. 467-468.

14 **Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923** III. cilt, I. Dönem Milletvekillerinin özgeçmişleri, Millet Meclisi Vakfı yay. no: 6 s. 469.

15 T.B.M.M. Arşivi T.B.M.M. Azasının Tercüme-i hal Kağıdı Örneği sicil no: 208.

7- Nebil Efendi (Yurderi) (Müderris) Karesi (Balıkesir)

Doğumu 1876 - Ölümü 1943

Sicil No: 243

Afyon'da doğdu, Alim ve şair Dehşetizade Salih Efendi'nin oğludur. İlk ve ortaöğrenimini Afyon'da tamamlayıp Konya ve İstanbul'da medrese öğrenimi ve eğitimi görüp müderrislik diploması aldı. Özellikle fıkıh ilminde kendisini göstermiş olup genellikle tarım ve ticaretle meşgul oldu. Bir süre Şer'îye Mahkemesinde üyelik ve babasının kurmuş olduğu Dehşeti Medresesinde müderrislik yaptı.¹⁶ İzmir'in işgali ile birlikte Afyon muntkasında Kuvayı Millîye reisliği yaptı.¹⁷ T.B.M.M'nin Birinci Dönemi için yapılan seçimde Karahisar-ı Sahip (Afyon) milletvekili olarak 23 Nisan 1920'de Meclisin açılışında hazır bulundu. Mecliste iktisat ve iç-tüzük komisyonlarında görev yaptı. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-yı Hukuk Grubunun kurulmasından sonra muhalefetteki ikinci grupta yer aldı. Dönem içinde 9'u gizli oturumda olmak üzere kürsüde 173 konuşma yaptı. Milletvekilliği bu dönemde sona erince Afyon'a dönerek müderrislik görevini sürdürdü. 18 Eylül 1943'te öldü. Evli olup altı çocuk babası idi.¹⁸

Kuvay-i Milliye'deki faaliyetleri dolayısıyla İstanbul Hükümeti tarafından idama mahkum edilmiştir.¹⁹

16 **Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923** III. cilt. I. Dönem Millet vekillerinin Özgeçmişleri. Millet Meclisi vakfı yay. no:6. s. 563; **Devletimizi kuranlar**. Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi 65. yıl Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii s. 81.

17 T.B.M.M. Arşivi. T.B.M.M. Azasının Tercüme-i hal kağıdı örneği sicil no:243.

18 **Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923** III. cilt. I. Dönem Millet vekillerinin Özgeçmişleri. Millet Meclisi Vakfı yay. no: 6 s. 563

19 T.B.M.M. Arşivi T.B.M.M Azasının Tercüme-i hal kağıdı örneği sicil no: 243

8- Ahmet Müfit Efendi (Kurtuluşlu) (Müderriş) Kırşehir.

Doğumu 1879 - Ölümü 1958

Sicil No: 277

Kırşehir de doğdu, Müftü Hacı Mahmut Vehbi Efendi'nin oğludur. İlk ve Orta öğrenimini Kırşehir ibtidai mektebi ve Medresede tamamlayıp İstanbul'a gelerek Fatih Medresesinden Müderrişlik diploması aldı. Ayrıca Hukuk Mektebini de bitirdi. Üsküdar İskele Meydanı Camii'nde müderrişlik ve bir süre avukatlık yaptı. Daha sonra Eceabat Savcılığına atandı.²⁰ Bir süre sonra Boğazlıyan Ceza Reisliğine tayin edildiği sırada (1908) babasının ölümü üzerine halkın da arzusunu yerine getirerek Kırşehir Müftülüğünü üstlendi. Ayrıca Kırşehir'i Ankara İl Genel Meclisinde temsil etti. Daimî encümen üyeliği yaptı. Birinci Dünya Savaşı Sonunda Ferit Paşa Hükümeti tarafından tutuklanarak Divan-ı Harbe verildi ise de bir süre sonra serbest bırakıldı. Müdafaa-i Hukuk teşkilâtında diğer arkadaşlarıyla birlikte çalışmış, Ankara'ya Gazi Mustafa Kemâl zamanında çağrılarak, Ankara'ya geldi. T.B.M.M'nin Birinci Dönemi için yapılan seçimde Kırşehir Milletvekili oldu.²¹ 23 Nisan 1920'de Meclisin açılışında hazır bulundu. Mecliste Anayasa, Adalet, Şer'iyeye- Evkaf Bütçe, Tasarı ve İçtüzük Komisyonlarında çalıştı. Şer'iyeye- Evkaf ve Tasarı komisyonlarının Birinci Toplantı yılında başkanlığını yaptı. İkinci yılda Şer'iyeye-Evkaf Komisyonu ile Adalet Komisyonunun sözcülüğünü yaptı. Arkadaşları ile birlikte yaptığı öneri üzerine Ağnam Resmi kanunu kabul edildi. Görevi gereği Tasarı Komisyonunda görüşülen tasarılar üzerinde Genel Kurula bilgi veren milletvekillerindendir.²² Sakarya Savaşı devam ederken hükümetin Kayseri'ye taşınması kararına karşı çıktı. 10 Mayıs 1921'de Müdafaa-i Hukuk Grubunun kurulması²³ ile birlikte muhalefetteki ikinci grupta yer aldı.

20 Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M I. Dönem 1919-1923 III. Cilt I. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri, Millet Meclisi Vakfı Yay. no: 6. s. 649.

21 T.B.M.M Arşivi T.B.M.M. Azasının Tercüme-i hal Kağıdı Örneği sicil no: 277

22 Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923 III. cilt I. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri, Millet Meclisi Vakfı yay. no: 6. s. 650.

23 T.B.M.M. Arşivi, T.B.M.M Azasının Tercüme-i hal Kağıdı Örneği sicil no: 277

26 Ocak 1922'de ordunun bazı geri hizmetlerini gözetim ve yardım görevine memur edildi. 13 Kasım 1922'de ikinci başkan vekili Hüseyin Avni Bey (Erzurum) yerine bir süre başkan vekilliğine vekalet etti.²⁴ 20 Kasım 1922 tarihinde halife Abdulmecit Efendiye kutsal emanetleri teslim ve meclisin kararını götüren kurula başkanlık etti. İstanbul'da Fatih Camiinde İlk Türkçe hutbeyi okudu. Birinci Dönem sona erince memleketine gelerek Kırşehir'de Avukatlıkla vaktini geçirmiştir.²⁵ Dönem içerisinde kürsüde konuşma sayısı 30'u gizli oturumlarda olmak üzere 242'dir. 15 Haziran 1958'de Kırşehir'de öldü. Aşık Paşa türbesi yanında toprağa verildi.²⁶ Evli olup dört çocuk babası idi. Arapça ve Farsça bildiği diller olup. İmam Gazalini "Faysal El Teflika" eserini tercüme ederek Türkçe'ye çevirmiş, yayınlanmamıştır.²⁷

9- Ömer Vehbi Efendi (Müderri) Konya.

Doğumu 1870 - Ölümü 1927

Sicil No: 288

Isparta'nın Yalvaç ilçesinde doğdu. Hafız Mustafa Efendinin oğludur. İlk ve orta öğrenimini Yalvaçta tamamlayıp²⁸ Konya'da Medrese öğrenimi görerek müderriplik diploması aldı.²⁹ İrfaniye medresesinde müderriplik yaptı. II. Meşrutiyetin İlanından sonra İttihat ve Terakkî Fırkasında politikaya girip, İstanbul Mebusan Meclisinin ikinci dönemine Konya Milletvekili olarak katıldı. Balkan savaşı ve sıkıyönetim sebebiyle Meclis Temmuz 1912'den sonra feshi ile Konya'ya dönerek müderriliğini sürdürmüştü, Konya Hukuk Mektebinde fıkıh ve mecelle dersleri okuttu. Bi-

24 **Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923** III. cilt. I. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri, Millet Meclisi Vakfı yay. no: 6 s. 650

25 T.B.M.M. Arşivi T.B.M.M. Azasının Tercüme-i hal Kağıdı Örneği sicil no: 277.

26 **Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923** III. cilt. I. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri, Millet Meclisi Vakfı yay. no: 6. s. 650.

27 T.B.M.M. Arşivi, T.B.M.M. Azasının Tercüme-i hal Kağıdı Örneği sicil no: 277.

28 **Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923** III. Cilt. I. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri, Millet Meclisi Vakfı yay. no: 6. s. 679.

29 T.B.M.M. Arşivi. T.B.M.M. Azasının Tercüme-i hal Kağıdı örneği sicil no: 288.

rinci Dünya Savaşı sonucu kurulan Müdafaayı Hukuk geçici heyetinin başkanlığını üstlendi. İstanbul Hükümetince değişik bölgelere gönderilen "Heyet-i Nasiha"lardan Konya'ya gelen öğüt kurulu ile konuşmasında "Konya halkı diğer vilayetler ahalisi gibi Devletin mevcudiyeti ve şerefiyle bağdaşmayan hiçbir anlaşmayı kabul etmeyecektir." diyerek halkın bağımsızlık ve hürriyet isteklerini dile getirdi.

İstanbul Mebuslar Meclisinin son dönemi için yapılan seçimde yeniden Konya Milletvekili olarak Meclise katıldı. Meclisin feshi ile birlikte Heyet-i Temsiliye'nin emrine uyarak Ankara'ya geldi. 2 Haziran 1920'de Konya Milletvekili olarak Meclise sunuldu; Mecliste Şer'îye Evkaf Komisyonunda çalıştı. Komisyonunun Başkanlığını II. ve III. toplantı yıllarında yaptı. 17 Haziran 1922'de Millet ve Hükümetin amaçlarının gerçekleşmesi dileğiyle Konya Müftülüğünü üstlendiği için Milletvekilliğinden istifa etti. Dönem içinde kürsüde 80 konuşma yapıp 6 kanun önerisinde bulundu. Konya müftülüğü görevini sürdürürken 13 Mayıs 1927'de öldü.³⁰ Evli olup 9 çocuk babasıdır. Arapça ve Farsça bilmektedir.³¹ Daha sonra ailesi (Büyükyalvaç) soyadını almıştır.³²

10- Feyzi Efendi (Bilgili) (Müderris) Malatya.

Doğumu 1863 - Ölümü 1944

Sicil No: 309

Malatya'da doğdu, Müftü Hacı Ahmet Efendi'nin oğludur. İlk ve orta öğrenimini Malatya'da yapmış medresede öğrenim görerek müderrislik diploması aldı. Belediye ve il genel meclisinde üyelik yaptı. Ve bir süre Akçadağ ilçesi kadılığı yapmış. Sivas Kongresinin toplanmasından sonra

30 Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923. III. cilt. I. Dönem Millet vekillerinin Özgeçmişleri. Millet Meclisi Vakfı yay. no: 6. s.680; **Devletimizi Kuranlar**. Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi 65. yıl, Ajans-Türk Matbaacılık Sanayi s. 90.

31 T.B.M.M. Arşivi T.B.M.M. Azasının Tercüme-i hal Kağıdı Örneği sicil no: 288.

32 Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923 III. cilt. I. Dönem Millet vekillerinin Özgeçmişleri Millet Meclisi vakfı yay. no: 6. s. 680.

Millî Mücadeleye katılarak Malatya Müdafaayı Hukuk Cemiyetinin kurulmasına öncülük etti. Halil Rahmi ve Ali Galip komplosuna karşı koyanlar arasında bulunmuş ve en son Urfa kadılığına tayin edildiği sırada Osmanlı Mebusan Meclisinin son dönemi için yapılan seçimde Malatya Milletvekili seçilmesine rağmen İstanbul'a gitmeyerek Ankara'ya geldi,³³ Ve 23 Nisan 1920'de T.B.M.M'nin açılışında hazır bulundu. Mecliste Şer'îye-Evkaf, Millî Savunma, Tasarı, Orman, Madenler ve İrşad Komisyonlarında ve Memurin Muhakematı Tetkik Kurulunda çalıştı. Dönem içinde 4'ü gizli olmak üzere kürsüde 19 konuşma yaptı. 3 kanun önerisi verdi.

Mecliste Millî Mücadeleye fiilen katılmak için asker alarak Bursa'ya gidenler arasındadır.

Milletvekilliği Birinci Dönemde sona erince Malatya'ya döndü. 26 Mart 1944'te öldü. Evli olup beş çocuk babası idi. Bildiği yabancı diller arasında Arapça, Farsça, Latince mevcuttur.³⁴

11- Refet Efendi (Müderris) Maraş.

Doğumu 1863 - Ölümü 1929

Sicil No: 324

Maraş'ta doğdu. Büyük câmi imamı Müderris İlyas Efendi'nin oğludur. İlk öğrenimini Ekmekçi mahallesi sıbyan mektebinde tamamladıktan sonra babasından özel olarak ders ayrıca Nebeviye Medresesinde öğrenim ve eğitim görerek 12 Temmuz 1907'de çeşitli alanlarda diploma aldı.³⁵

33 T.B.M.M. Arşivi. T.B.M.M. Azasının Tercüme-i hal Kağıdı Örneği sicil no: 309; **Devletimizi Kuranlar**, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi 65. yıl Ajans-Türk matbaacılık sanayii, s. 94

34 **Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923**. III. cilt I. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri. Millet Meclisi vakfı yay. no: 6. s. 733; T.B.M.M. Arşivi. T.B.M.M. Azasının Tercüme-i hal kağıdı örneği sicil no: 309.

35 T.B.M.M. Arşivi, T.B.M.M. Azasının Tercüme-i hal Kağıdı Örneği sicil no: 324; **Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923**. III. cilt. I. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri, Millet Meclisi Vakfı yay. no: 6. s. 739.

Şiir ve edebiyata da çok meraklı olan Refet Efendi çok zekî ve çalışkanlığı yanısıra Maraş'ta medenî cesareti ile tanınmış herkesin itimadına mazhar olmuş bir şahsiyettir. II. Meşrutiyeti takip eden yıllarda İttihat ve Terakki teşkilâtının müteşebbis başkanı sıfatı ile çalışmış, O zaman Maraş'ın bağlı bulunduğu Halep Vilayetine İl Genel Meclisi üyeliğine seçilmiş, 21 Mart 1910'da Eytam Müdürlüğüne atanmıştır. Maraş'ın Fransız işgali altında bulunduğu sırada Millî varlığımızı koruyan mücadele teşkilâtında Müdafaayı Hukuk cemiyetinde başkan olarak bizzat dikkate değer bir varlık göstermiş³⁶, takip eden süreçte T.B.M.M'nin Birinci Dönemi için yapılan seçimde Maraş Milletvekili olarak 23 Nisan 1920'de Meclisin açılışında hazır bulundu.

Mecliste Şer'iyeye-Evkaf, İrşad, Adalet, Millî Eğitim ve PTT Komisyonlarında çalıştı. 8 Nisan 1922'de Rusya'dan gelecek yetim çocukların yerleştirilmesi ve bakımı için kurulan komisyonda görevlendirildi. 19 Nisan 1922'de Maraş merkez müftülüğüne atanmasıyla müftülüğü tercih ederek 11 Mayıs 1922'de Milletvekilliğinden istifası kabul edildi. Müftülük görevi devam ederken 7 Haziran 1929' da öldü. Evli olup yedi çocuk sahibi olan Refet Efendi'nin, Arapça ve Farsça bildiği ve daha sonra ailesinin (Seçkin) soyadını aldığı malumdur.³⁷

SONUÇ

Birinci Meclis bir bakıma Müdafaai Hukuk kongrelerinin bir devamı olup, bu Meclis eski Osmanlı nâzırlarıyla, telgraf memurlarını, valilerle mahkeme zabıt kâtiplerini; Avrupa'da yüksek öğrenim görmüş kişilerle, madrese tahsili görmüş, o zamanki adıyla "ilmiye sınıfı" mensuplarını; aydın komutanlarla adları hizasına rütbe olarak sadece "aşiret reisi" yazılı

³⁶ T.B.M.M. Arşivi T.B.M.M. Azasının Tercüme-i hal Kağıdı Örneği sicil no: 324.

³⁷ Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B. M.M I. Dönem 1919-1923. III. cilt. I. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri Millet Meclisi Vakfı yay. no: 6 s. 739; T.B.M.M. Arşivi T.B.M.M Azasının Tercümeihal Kağıdı Örneği, sicil no: 324.

kimseleri bir araya toplamış olan bir meclisti. Üyeleri birleştiren tek nokta, hepsinin yüreğini saran vatanseverlik duygusuydu. İstila ordularını yurttan kovuncaya kadar yılmadan mücadeleyi sürdürmek yolundaki ortak kararlılığa sahipti.

Mecliste toplanan ulusal idareyi vatanın kaderine el koymuş tek güç olarak tanınmanın esas olduğunu ve ülkede T.B.M.M.'nin gücü üstünde bir kuvvetin tanınmayacağı prensibiyle olağanüstü yetkilere sahip olarak yeniden seçilmiş saygıdeğer milletvekilleriyle taarruza ve işgale uğramış saltanat merkezinden yakasını kurtararak gelecek olan saygıdeğer Meclis-i Mebusan azaları ile birlikte meydana gelmiştir. Bu Meclis Millî bir meclis olup, Osmanlı Mebuslar Meclisinden çok farklıydı.

Yeni kurulan Büyük Millet Meclisi, milletin tek temsilcisi sıfatıyla kuvvetler birliği sistemini benimsemiş, görevi yeni bir Türk Devleti'nin esaslarını belirlemek, İstiklâl Mücadelesini sevk ve idare etmek olmuştur.

T.B.M.M.'nin özellikle Birinci Dönem milletvekillerinin bir kısmı içinde bulunduğu ağır şartlar sebebiyle meclise katıldıklarında özgeçmişleri hakkında dahî bilgi verememişler. Birinci Dönem milletvekilleri ülkenin değişik yerlerinde Millî Mücadele içerisinde, Müdafaa-i Hukuk Gruplarını teşkilâtlandırıp adeta onlara reislik etmişler, Onlar kişisel menfaati ve iktidarı sıfıra indiren “Kuvay-ı Milliye Ruhu” ile kutsal görevler ifa etmişlerdir.

Değişik meslek gruplarını içinde barındıran T.B.M.M. Birinci Döneminde öğretmen ve öğretim görevlisi (ilmiye sınıfı), kökenli milletvekilleri eğitim ve öğretim kurumlarındaki hizmetleri ile de birçok öğrenci yetiştirip, halkı aydınlatmışlardır.

1920'nin parlamentosu ve daha sonraki gelişim sürecinde demokrasinin çağdaş gerekleriyle tam ve gerçek niteliğini kazanan Türkiye Büyük Millet Meclisi, “Türk Milletinin asırlar süren arayışlarının özü ve onun bizzat, kendisini idare etmek şuurunun canlı bir timsali” olarak toplumsal yaşamamızın en temel ve vazgeçilmez kurumu oldu.